

UDC: 327 327.8 354 93

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4\(24\)-74-93](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4(24)-74-93)

Гурковський Володимир Ігорович,

доктор наук з державного управління, професор, перший заступник директора ВГО “Центр досліджень проблем публічного управління”, професор кафедри публічного адміністрування МАУП, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: +38 (067) 502 69 00, e-mail: Vladimir.gurkovskiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2021-5204>

Гурковский Владимир Игоревич,

доктор наук государственного управления, профессор, первый заместитель директора ВОО “Центр исследований проблем публичного управления”, профессор кафедры публичного администрирования МАУП, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: +38 (067) 502 69 00, e-mail: Vladimir.gurkovskiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2021-5204>

Gurkovskiy Volodymyr Igorevich,

PHD in Public Administration, Professor, first deputy director of All-Ukrainian public organization “Center for Research on Public Administration Problems”, Professor of Public Administration in Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Frometivska str., 2, tel.: +38 (067) 502 69 00, e-mail: Vladimir.gurkovskiy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2021-5204>

Колесник Володимир Тимофійович,

кандидат наук з державного управління, голова правління ГО “Асоціація професіоналів з національної безпеки”, 01030, м. Київ, вул. Михайла Коцюбинського, 1, тел.: +38 (050) 943 40, e-mail: vt.kolesnyk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0164-9453>

Колесник Владимир Тимофеевич,

кандидат наук государственного управления, директор правления ОО

“Ассоциация профессионалов по вопросам национальной безопасности”, 01030, г. Киев, ул. Михаила Коцюбинского, 1, тел.: +38 (050) 943 40, e-mail: vt.kolesnyk@

gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0164-9453>

Kolesnyk Volodymyr Timofeevich,

PhD in Public Administration, Chairman of the Board of the Association of National Security Professionals, 01030 Kyiv, Mykhailo Kotsyubynsky str., 1, tel.: +38 (050) 943 40 61, e-mail: vt.kolesnyk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0164-9453>

Бажора Олександр Олегович,

аспірант, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: +38 (063) 592 15 07, e-mail: o.bazhora@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9216-5034>

Бажора Александр Олегович,

аспірант, Межрегиональная Академия управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: +38 (063) 592 15 07, e-mail: o.bazhora@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9216-5034>

Bazhora Oleksandr Olegovich,

postgraduate, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Frometivska str., 2, tel.: +38 (063) 592 15 07, e-mail: o.bazhora@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9216-5034>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ СВІТОВІЙ БЕЗПЕЦІ

Анотація. Проаналізовано особливості сучасного розвитку системи міжнародних відносин, зроблено висновок стосовно зміцнення американської та китайської геополітичних позицій та оцінено можливості України щодо участі в міжнародних відносинах. Досліджено геополітичні концепції провідних держав світу, зокрема, американська геополітика, російське “неоєвразійство”, “китаєцентрична” експансія та європейський “континенталізм” з метою визначення найефективніших геополітичних підходів, які визначатимуть майбутній формат міжнародних відносин, побудованих на основі поліцентричної концепції.

Викладено окремі аспекти згаданих геополітичних концепцій, які визначають основні напрями зовнішньої політики провідних держав світу вже сьогодні. Щоб зберегти високий темп економічного зростання, Китай здійснює “м’яку” експансію для реалізації національних інтересів, що створює

суперечності у відносинах з країнами Заходу. Росія, яка відчуває економічний занепад, вживає заходи для збереження провідної позиції у світі та проводить агресивну антизахідну політику, засновану на “неоєвразійстві”. Своєю чергою, США та європейські держави, які тривалий час виступали “модераторами” глобалізації, перебувають у політичній кризі, наслідком якої є посилення популістських політичних сил та політики ізоляціонізму.

Активні геостратегічні діючі актори активізують діяльність за межами своїх національних кордонів з метою зміни геополітичної ситуації у напрямі побудови багатопольярного світоустрою. Зусилля таких акторів зосереджені насамперед на збільшення своїх можливостей щодо забезпечення економічного зростання. Вони прагнуть забезпечити собі свободу діяльності на міжнародній арені, в тому числі шляхом відмови від “незручних домовленостей” та збільшення кількості партнерів або союзників з числа геополітичних центрів. Незважаючи на стратегічні завдання, активні актори об’єктивно змушені застосовувати багатовекторну зовнішню політику. Такий підхід до реалізації національних інтересів у багатопольярному світі призводить до міждержавної конкуренції та пошуку нового формату глобалізації. У наведених умовах відбувається ускладнення політичної і безпекової обстановки.

Ключові слова: геополітика, міжнародні відносини, постбіполярна система міжнародних відносин, неоєвразійство, китаєцентричність, континенталізм.

ТРАНСФОРМАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ: ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ МИРОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Проанализированы особенности современного развития системы международных отношений, констатируется укрепление американской и китайской геополитических позиций и оценены возможности Украины относительно участия в международных отношениях. Исследованы геополитические концепции ведущих государств мира, в частности, американская геополитика, российское “неоєвразійство”, “китаєцентричная” експансія и європейский “континенталізм” с целью определения наиболее эффективных геополитических подходов, которые будут определять будущий формат международных отношений, построенных на основе полицентрической концепции.

Изложены отдельные аспекты упомянутых геополитических концепций, которые определяют основные направления внешней политики ведущих государств мира уже сегодня. Чтобы сохранить высокий темп экономического роста, Китай осуществляет “мягкую” экспансию для реализации национальных интересов, создает противоречия в отношениях со странами Запада. Россия испытывает экономический упадок, принимает меры для сохранения ведущей позиции в мире и проводит агрессивную антизападную политику, основанную на “неоєвразійстве”. В свою очередь, США и европейские государства, которые длительное время выступали “модераторами” глоба-

лизации, находятся в политическом кризисе, следствием которой является усиление популистских политических сил и политики изоляционизма.

Активные геостратегические действующие актеры активизируют деятельность за пределами своих национальных границ с целью изменения геополитической ситуации в направлении построения многополярного мира. Усилия таких актеров сосредоточены прежде всего на увеличении своих возможностей по обеспечению экономического роста. Они стремятся обеспечить себе свободу деятельности на международной арене, в том числе путем отказа от “неудобных договоренностей” и увеличения численности партнеров и союзников из числа геополитических центров. Несмотря на стратегические задачи, активные актеры объективно вынуждены применять многовекторную внешнюю политику. Такой подход к реализации национальных интересов в многополярном мире приводит к межгосударственной конкуренции и поиску нового формата глобализации. Следствием развития межгосударственных отношений является сложная политическая обстановка и обострение безопасности.

Ключевые слова: геополитика, международные отношения, постбиполярная система международных отношений, неоевразийство, китаецентричность, континентализм.

TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL RELATIONS: CHALLENGES AND THREATS TO WORLD SECURITY

Abstract. The article analyzes the features of the modern development of the system of international relations, concludes on strengthening the American and Chinese geopolitical positions, and assesses Ukraine’s capabilities regarding participation in international relations. The geopolitical concepts of the leading states of the world, in particular, American geopolitics, Russian “neo-Eurasianism”, “China-centric” expansion and European “continentalism”, are studied with the aim of identifying the most effective geopolitical approaches that will determine the future format of international relations based on a polycentric concept.

Some aspects of the mentioned geopolitical concepts determine the main directions of the foreign policy of the leading states of the world today. In order to maintain a high rate of economic growth, China carries out “soft” expansion for the realization of national interests, creates contradictions in relations with Western countries. Russia, experiencing economic decline, is taking measures to maintain a leading position in the world and pursues an aggressive anti-Western policy based on “neo-Eurasianism.” In turn, the USA and European states, which for a long time acted as “moderators” of globalization, are in a political crisis, the result of which is the strengthening of populist political forces and the policy of isolationism.

So, active geostrategic actors are stepping up activities beyond their national borders in order to change the geopolitical situation in the direction of building a multipolar world order. The efforts of such actors are focused primarily on increasing their ability to ensure economic growth.

They seek to ensure freedom of activity in the international arena, including through the rejection of “inconvenient agreements” and an increase in the number of partners or allies from among the geopolitical centers. Despite the strategic objectives, active actors are objectively forced to apply a multi-vector foreign policy.

Such an approach to the realization of national interests in a multipolar world leads to interstate competition and the search for a new format of globalization. In the above conditions, there is a complication of the political and security situation.

Keywords: geopolitics, international relations, post-bipolar system of international relations, neo-Eurasianism, Chinese centrality, continentalism.

Постановка проблеми. Зусилля держав світу стосовно пошуку шляхів продовження економічного зростання об'єктивно спричинили розвиток нового формату глобалізації та міжнародних відносин протягом другого десятиріччя XXI століття. Свідченням нових підходів держав світу до глобальної взаємодії стали особливості проведення та результати міжнародних заходів з питань економіки та безпеки, які проводилися у 2020 році, зокрема Світового економічного форуму у Давосі та Міжнародної конференції з питань безпеки в Мюнхені.

Отже, тематика щорічних засідань Міжнародного економічного форуму у Давосі змінилася з економічного та науково-технічного співробітництва країн світу, які саме й були причиною його заснування, на спільне вирішення екологічних і ресурсних проблем, що обговорювалися у 2020 році. Така зміна у спрямованості форуму у Давосі вказує на поглиблення кризових явищ у світовій економіці та прагнення більшості країн світу до вирішення проблем розвитку власними силами, у тому числі шляхом обмеження участі в

інтеграційних процесах. Насамперед це стосується держав Європейського Союзу, в яких на вершині популярності перебувають політики та партії популістської спрямованості.

За цих умов держави-генератори міжнародної інтеграції зосередили зусилля на збереженні міждержавного співробітництва у сферах, які належать до основи існування людства, зокрема, екологічної безпеки та здоров'я, використання природних ресурсів, відновлення регіональної та збереження глобальної стабільності тощо. При цьому зазначені напрями співробітництва мають реалізовуватися в рамках політики “інклюзивності” та участі всіх без винятку держав, що знайшло відображення у слогані форуму “Зацікавлені сторони за згуртований і стабільний світ”. Учасники форуму віднесли відмову від політики багатобічності до найбільш серйозних загроз для світової економіки.

Під час виступу на форумі у Давосі генеральний директор Всесвітнього банку К. Георгієва наголосила на тому, що відхід від принципів мультилатералізму у торгівлі та міжнародних відносинах може призвести до уповільнення економічного зростан-

ня [1]. Канцлер ФРН А. Меркель закликала Європейський Союз не відходити від політики багатобічності у вирішенні політичних і фінансових завдань. За її словами, держави світу повинні враховувати інтереси один одного, а міжнародні організації мають бути реформовані з метою їх пристосування до ефективної нейтралізації сучасних викликів. [2]. Необхідність просування політики багатобічності у міжнародних відносинах була підтримана й президентом Європейського інвестиційного банку В. Хойером. За його словами, “якщо ми дозволимо зберегтись найбільшій за останні 50 років загрози для політики багатобічності, то вся світова економіка потрапить у небезпеку”. Порівняно з попередніми роками, проведення Міжнародного економічного форуму у 2020 році позначилося обмеженою участю політичних лідерів. На фоні погіршення світової економіки зазначене можливо розцінювати як посилення геополітичної напруженості.

Ускладнення міжнародних відносин є очевидним з виступів учасників 56-ї Конференції з питань безпеки у Мюнхені (14–16 лютого 2020 року). Доповідачі приділили значну увагу проблемі зростання загрози світовій безпеці та стабільності, а також зниженню ефективності міжнародних організацій і колективних систем безпеки протистояти новим викликам та загрозам. Фактично, лейтмотивом виступів та дискусій у ході Конференції стала необхідність поваги до територіальної цілісності та недоторканості державних кордонів, насамперед європейських держав, що були встановлені та визнані у період пере-

ходу від Ялтинсько-Потсдамської до постбіполярної системи міжнародних відносин.

Використання військової сили для перегляду встановленого територіального розподілу в рамках постбіполярної системи міжнародних відносин, до якого вдаються такі ядерні держави як Росія, що продовжує збройну агресію проти України і гібридні провокації у західних країнах, та Китай, який залучає національні збройні сили для реалізації своїх територіальних претензій, загрожує існуванню людства.

Тому під час виступу в рамках 56-ї Мюнхенської конференції міністр оборони ФРН А. Крамп-Карренбауер представила офіційну позицію держави та назвала Росію джерелом головної загрози західним державам. За її словами, Росія гібридними нападами та зневагою до територіального суверенітету робить тиск на Україну та країни Балтії, здійснює напади у Великобританії та Німеччині, а анексія Криму є викликом ідеалам та цінностям Заходу [3].

Водночас конференція у Мюнхені продемонструвала відсутність у провідних держав світу узгодженого підходу до припинення агресивних дій Росії та вирішення інших проблем у сфері безпеки. Особливе бачення президента Франції Е. Макрона щодо нової стратегії відносин з Росією [4] та критична промова Ж. Борреля стосовно повільної реакції Євросоюзу на міжнародні конфлікти і загрози констатували неготовність Заходу захищати постбіполярний територіальний устрій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним підґрунтям

дослідження особливостей геополітичних концептів провідних країн світу та їх впливу на розвиток міжнародних відносин стали розробки вітчизняних та іноземних спеціалістів з означених питань. Особливості міжнародних відносин у багатополлярному світі досліджуються у працях Г. Кіссінджера, З. Бжезинського, О. І. Шаповалової, С. Коена, С. Андрущенко. Беручи до уваги використання досліджень російських науковців в обґрунтуванні російської агресивної зовнішньої політики, теоретичним викладкам А. Дугіна, С. Капкова, Л. Івашова приділена особлива увага.

Метою статті є дослідження основних геополітичних концептів провідних країн світу та визначення з них тих, які в майбутньому визначатимуть кількість та якість світових центрів прийняття рішень. Крім того, стаття спрямована на визначення можливих підходів до протидії російській агресії.

Виклад основного матеріалу. Теперішнє ускладнення міжнародних відносин викликане прагненням окремих країн щодо одноосібного перегляду постбіполярних міжнародних відносин для забезпечення власного економічного розвитку. Така індивідуальна позиція врешті-решт призводить до поглиблення міждержавних суперечностей та збройних конфліктів на фоні неспроможності провідних держав ефективно протистояти безпековим загрозам, зокрема на пострадянському просторі.

До зростання конфліктогенності у Європі призвели ревізіоністські дії Росії стосовно періоду встановлення багатополлярного світоустрою,

які спрямовані на забезпечення РФ статусу світового геополітичного центру, що належав колишньому СРСР. Проте зазначені російські дії не мають відповідної ідеологічної (ціннісної), економічної, наукової і технологічної основи.

Своєю чергою, Китай, спираючись на масштабні результати економічного і технологічного розвитку, продовжує використовувати соціалістичну ідеологію й досвід колишнього СРСР та розглядає можливість встановлення двополярного світоустрою, у якому КНР візьме на себе роль світового центру прийняття рішень.

Низка науковців, які досліджували становлення постбіполярних міжнародних відносин, дійшли висновку стосовно незавершеності соціальних, економічних, ідеологічних, нормативних та інших процесів. Трансформація від Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин до багатополлярного світоустрою відбувалась мирно, проте окремі чинники холодної війни збереглися в сучасному житті.

Аналізуючи перехід світу від Ялтинсько-Потсдамської до постбіполярної системи міжнародних відносин, О. Шаповалова відзначає її багаторівневість. Взаємозв'язок структурних рівнів, кожний з яких певною мірою автономний, не передбачає сталої ієрархії. Згідно з дослідженням українського науковця Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин визначалася такими рівнями, як: ідейний, що мав вияв у антагонізмі між ліберальною та соціалістичною ідеологіями; нормативно-інституційний, на якому першість мав державний суверенітет;

реляційно-дистрибутивний, а саме двополярний світоустрій; функціональний, у рамках якого сформува-лись усталені зв'язки між державами у середині блоків та міжблокові від-носини.

Сутність незавершеності транс-формації міжнародних відносин та встановлення багатопольярного сві-тоустрою полягає в тому, що одно-часно із синхронізацією ідейного та функціонального рівнів не відбулось оформлення нормативно-інститу-ціонального рівня та вироблення сталої конфігурації на дистрибутив-но-реляційному рівні [5].

Невизначеність таких особли-востей існування багатопольярного світоустрою як статусні характери-стики акторів, спрямованість їх вза-ємодії та реляційні зв'язки призве-ли до відсутності взаємоприйнятної системи політичних, економічних та соціальних відносин між державами.

Розпад радянського табору та при-пинення існування одного з геополі-тичних полюсів, як ключової складо-вої Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, відкрив мож-ливості для продовження системного розвитку лише трансатлантичного та європейського співтовариства. Ін-ші держави, в умовах невизначеної полярності нової системи, були зму-шені самостійно здійснювати пошук шляхів політичного, економічного та соціального розвитку. Потужний еко-номічний, науковий, технологічний та фінансовий ресурс колективного Заходу зумовили на тривалий час орієнтацію країн, що розвиваються, на посилене співробітництво із за-хідними державами. Фактично, саме ця орієнтація й стала основою для

глобалізації наприкінці ХХ — на по-чатку ХХІ століть. Західні держави задавали тренди й стандарти гло-бального розвитку людства.

Водночас для Росії орієнтація на західні цінності була сприйнята як втрата провідної позиції у міжна-родних відносинах. Інші держави відмовились від розвитку відносин із Заходом через релігійні або фі-лософські особливості. Показовим свідченням вибору власного способу вибудови нової конфігурації міжна-родних відносин став виступ прези-дента РФ В. Путіна на безпековій конференції у Мюнхені в 2007 році, під час якого він заявив про наміри переглянути результати розвитку міжнародних відносин після розпаду радянського табору та, за необхіднос-ті, силою забезпечити Росії статус світового центру прийняття рішень.

Необхідність вибору напряму та способів забезпечення розвитку дер-жав у постбіполярному світі актуа-лізувала застосування ними підходів до вироблення власної зовнішньої політики з урахуванням географіч-ного розташування, ресурсного по-тенціалу, ідейних та релігійних особ-ливостей тощо. При цьому кількість акторів останнім часом збільшилась за рахунок країн, що розвиваються, у яких відбувається зростання рівня економічного і технологічного роз-витку, а також зміцнення воєнної могутності. Таким чином, на сьогодні можливо стверджувати про супер-ництво геополітичних концептів, які використовуються державами, що претендують на статус світових цен-трів прийняття рішень.

Воєнно-політичне керівництво **США** під час формування національ-

ної зовнішньої політики продовжує спиратися на геополітичні підходи, основу яких складають праці А. Мехена, Ф. Дж. Тернера, Х. Маккіндера, Н. Спайкмена та ін. Водночас дуалізм, актуальний для Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, відсутній у сучасній американській геополітиці. Натомість зовнішня політика США має кілька регіональних напрямів для реалізації національних інтересів. Значна роль у формуванні такого підходу належить науковим працям С. Коена, Г. Кіссінджера та З. Бзежинського.

У своїх працях С. Коен виходив з реалій холодної війни та суперництва між капіталістичною і соціалістичною системами, на рівному віддаленні від яких тримались країни неприєднання. Також погляди С. Коена щодо світоустрою, викладені ним у різних працях, зокрема книзі “Географія і політика у розділеному світі”, сприяли виробленню концепції регіональної геополітики. Він використовував ієрархічний принцип розподілу регіонів світу на держави геостратегічного та геополітичного типу. До першого типу були віднесені морські держави, орієнтовані на торгівлю, а другий тип складався з держав одного регіону, які мали відносну схожість [6].

До основних особливостей геополітичної моделі С. Коена, яка знайшли відображення в американській зовнішній політиці у постбіполярному світі, належить поліцентричність міжнародних відносин. Світ розподілений між геополітичними центрами, якими він вважав держави першого порядку, — США, Європу, колишній СРСР, Японію та Китай.

Держави, які останнім часом здобули економічного розвитку, проте не мали значного впливу на глобальний світовий порядок, С. Коен відносив до геополітично незалежних [7].

Необхідність реалізації національних інтересів об’єктивно підштовхувала офіційний Вашингтон до проведення багатовекторної зовнішньої політики вже у період існування двополярного світу. Г. Кіссінджер на посаді радника президента США з питань національної безпеки в адміністрації Р. Ніксона виступив організатором та доклав зусиль для покращення американо-китайських відносин. Використання китайського фактора у відносинах з Москвою і побудова відносин США–СРСР–КНР отримав назву “трикутника Ніксона”. У такий спосіб США отримали прибічника у протистоянні з колишнім СРСР.

З часом, у своїй книзі “Дипломатія”, Г. Кіссінджер зробив спробу визначити принципи зовнішньої політики США у ХХІ столітті. На його думку, в міжнародній системі, яка налічуватиме п’ять або шість великих та значну кількість менших держав, порядок має засновуватися на базі примирення і балансування суперницьких національних інтересів. Америка, як й інші держави, має навчитися лавірувати між жорсткою необхідністю та гнучкістю вибору, незмінними принципами міжнародних відносин і елементами, які зберігаються державними діячами у тайні [8].

Використовуючи геополітичні концепти, Г. Кіссінджер описав Америку як острів між берегами гігантської Євразії з ресурсами і населен-

ням значно більшими, ніж є у США. Геополітичним завданням США слід вважати недопущення того, щоб центри Європи та Азії потрапили під контроль ворожої держави. Реалізація ж згаданого завдання можлива за умови проведення багатовекторної зовнішньої політики з використанням геополітичних особливостей регіонів світу.

Геополітичні ідеї іншого американського впливового політичного діяча З. Бзежинського щодо зміцнення лідерських позицій США у світі ґрунтуються на масштабних здобутках держави у різних сферах, зокрема, військовій, економічній, технологічній та культурній. “Саме поєднання всіх згаданих факторів робить Америку єдиною світовою наддержавою з широкими можливостями” [9].

Протягом першого десятиріччя існування постбіполярного світового устрою З. Бзежинський спирався на ідеї класичної геополітики для вироблення підходів утримання Сполученими Штатами світового лідерства. Необхідність застосування геополітики для опрацювання багатовекторної зовнішньої політики обґрунтована ним, виходячи з того, що “держави-нації залишаються основними ланками світової системи..., а конкуренція, заснована на володінні територією, все ще домінує у міжнародних відносинах. У цій конкуренції географічне розташування залишається відправним пунктом для визначення зовнішньополітичних пріоритетів держави-нації і розміри національної території зберігають значення важливого критерія статусу та сили” [10].

У багатополярній системі міжнародних відносин вироблення зов-

нішньої політики держави вимагає чіткого розуміння того, з якими державами-націями об’єктивно прийдеться будувати відносини і якими способами це має бути зроблено. Пріоритети зовнішньої політики мають бути визначені серед держав, які мають найбільш активну позицію та спроможні визначати розвиток міжнародних відносин у стратегічній перспективі.

З. Бзежинський визначив існування активних геостратегічних діючих акторів, якими є “держави, що мають здатність і національну волю реалізовувати владу або впливати за межами власних кордонів з метою зміни існуючої геополітичної ситуації” [11]. Водночас він відводить особливе місце “геополітичним центрам — державам, які мають значення не через силу і мотивацію, а через їх важливе місце розташування і наслідки їх потенційної вразливості від дій геостратегічно діючих осіб”. Ідентифікація ключових євразійських геополітичних центрів періоду після холодної війни, а також їх захист являються, таким чином, принципіальним аспектом геостратегії Америки.

На євразійському континенті З. Бзежинський відзначив п’ять ключових геостратегічно діючих осіб — Францію, ФРН, Росію, Китай та Індію. Україна, Азербайджан, Південна Корея, Туреччина та Іран мають роль принципово важливих геополітичних центрів. Виходячи з цієї класифікації, мають бути визначені ключові актори та здійснена правильна оцінка театру дій для формування геостратегії Сполучених Штатів у плані стратегічного управління геополітичними інтересами США у Євразії [12].

У прикладному сенсі З. Бзежинський пропонував реалізувати теоретичні викладки у форматі багатовекторної політики на Євразійському континенті. Він вважає, що США повинні були мати власний підхід до країн Південно-Східної Європи, Центральної Азії, Південної Азії, Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Перської затоки.

З часом, беручи до уваги посилення агресивності у зовнішній політиці РФ, З. Бзежинський у праці “Другий шанс: Три президента та криза американської наддержави” наголошував на важливості відмови від однополярної політики та посилення уваги до розвитку відносин з Європою і КНР при одночасному проведенні політики стримування щодо Росії [13].

Розглянуті геополітичні підходи до реалізації багатовекторної політики США в постбіполярних міжнародних відносинах використовуються вже тривалий час для розробки низки періодичних концептуальних документів з питань безпеки. До них, зокрема, відносяться Стратегія національної безпеки США, Стратегія національної оборони США, Огляд ядерної політики США, Національна стратегія щодо біологічної оборони та Огляд протиракетної оборони США. Аналіз стратегічного оточення (політичної та безпекової обстановки), як частина зазначених документів, визначає основних геостратегічно діючих акторів та геополітичні центри, що мають бути враховані при вирішенні зовнішньополітичних завдань зі зміцнення лідерської поліції США у світі [14].

Сучасна геополітика **Росії** визначається прагненням російської еліти переглянути результати періоду формування постбіполярної системи міжнародних відносин. Стимулом для зайняття такої позиції стала відсутність формально закріплених домовленостей між США та колишнім СРСР, а з часом і Росією, пов'язаних з припиненням існування соціалістичного табору. Неприйнятність для Росії ролі регіональної держави, яка продовжує утримувати значний арсенал ядерної зброї, спричинила вибір російською військово-політичною елітою курсу на застосування сили для вирішення завдань зовнішньої політики.

Маючи волю та одночасно обмежений ресурсний потенціал щодо впливу на геополітичну ситуацію у світі, Росія вдалася до пошуку геополітичного концепту обґрунтування агресивної зовнішньої політики. Крім того, багатонаціональна і мультирелігійна Росія потребувала структуровану теорію щодо реалізації національних інтересів на фоні ідеологічної та ціннісної дезорієнтації.

За наведених обставин виникла низка геополітичних концепцій, серед яких найбільше поширення набуло неоевразійство. Під час його формулювання автори та послідовники вдалися до вільної інтерпретації принципів класичного євразійства, родоначальниками якого були Н. Трубецької, П. Савицький, Л. Красавін, Р. Якобсон, Г. Вернадський, Г. Фроловський, П. Сувчинський.

Російський політолог А. Бердін виділив такі напрями неоевразійства: неоевразійство А. Дугіна,

послідовники Л. Гумілева, “академічна” школа євразійства, право-консервативне та ліве течії, євразійські парадигми регіональних ідеологій деяких республік РФ та СНД, російський націоналізм (Є. Холмогорова, Є. Просвіріна, В. Мілова, Н. Нарочницької).

Зазначені напрями сучасного неоєвразійства мають низку спільних концептуальних ознак, що дає можливість розглядати його як світоглядну систему. До факторів, які, на думку А. Бердіна, об’єднують сучасні неоєвразійські напрями, належать визнання культурно-цивілізаційної спадкоємності та геополітичної самодостатності Росії і Євразії загалом, органічний тип філософії історії, поліцентризм (методологія “локальних цивілізацій”) тощо [15].

Водночас, за неясними формулюваннями євразійських принципів, можливо роздивитися достатньо прагматичні підходи до виправдання агресивної зовнішньої політики та консолідації російського населення довкола Кремля в умовах прорахунків внутрішньої політики. Так, для більшої частини авторів неоєвразійських напрямів характерна антизахідна спрямованість ідей, що стало, швидше за все, реакцією на збільшення інтенсивності контактів Росії з Заходом, який розвивається більш інтенсивно та ефективно.

Негативно характеризуючи колективний Захід, послідовники неоєвразійства намагаються представити його антиподом Росії та консолідувати російське населення, яке має різні культурні, релігійні, соціальні та інші особливості, іноді навіть суперечливі, у єдине суспільство. Усе

те, до чого спрямовані зусилля США у зоні євразійського материка, прямо суперечить стратегічним інтересам Heartland’a (Росії) і побудові багатопольярного світу.

Оцінюючи роль та місце Росії у багатопольярному світі, А. Дугін вводить ідею стосовно вирішальності її зусиль у новому світоустрої. Доля світоустрою вирішується нині у Росії, Росією і через Росію.

Виходячи з провідної ролі Росії у побудові багатопольярного світу, зроблено акцент на важливості завоювання нею союзників у різних частинах світу. Стратегічне завдання відстоювання власної самостійності змушує Росію співробітничати з усіма потенційними партнерами по багатопольярності.

Зусилля російської політики мають бути зосереджені на стратегічну реорганізацію простору довкола Росії: доступ Росії до життєво важливих географічних об’єктів; попередження інтеграції суміжних держав у НАТО; продовження євразійської інтеграції; протидія глобалізації тощо. У контексті стратегічної реорганізації навколишнього простору особлива увага приділяється проекту “Великої Східної Європи” та інтеграції України, Білорусі та Росії у єдину стратегічну структуру. Без України Росія не є самодостатньою ні в просторово-стратегічному, ні в демографічному, ні в політичному сенсі.

Одночасно, для побудови багатопольярного світу, російська геополітика неоєвразійства передбачає розвиток відносини з віддаленими іноземними країнами. У відносинах з європейськими державами Росія для виконання зовнішньополітич-

них завдань має переграти США на європейському просторі та сприяти кристалізації континентальної ідентичності Євросоюзу. Орієнтирами у Близькосхідному регіоні мають бути сприяння збереженню традиційного суспільства, підтримка арабських країн, сприяння незалежній геополітичній поведінці Туреччини тощо. Вісь “Москва – Тегеран” має бути головним напрямом формування стратегічного простору та перетворення “Хартланда”, сформульованого К. Хаусхофером, у глобальну силу.

Також для побудови євразійського простору російські геополітики вважають за необхідне для Росії розвивати відносини з країнами Центральної, Південної та Південно-Східної Азії. Враховуючи прагнення Китаю щодо освоєння російського Сибіру та проникнення у Центральноазіатські країни, неоевразійська геополітика передбачає перенацілення китайських зусиль на регіони на південь від Китаю [16].

Зникнення соціалістичного табору та актуальності застосування комуністичної ідеології в державному управлінні, а також відмові від цінностей радянських часів об’єктивно примусили російське керівництво до вибору геополітичних концептів розвитку держави. У цьому контексті неоевразійство якнайкраще замінює втрачене ідеологічне підґрунтя та неспроможність сучасної Росії реалізувати свої амбіції. Геополітичний концепт багатопольярного світоустрою, розроблений теоретиками неоевразійства, частково згадується вже у Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року. Зокрема, у документі, затвер-

дженому у 2009 році, заявлено, що Росія відновила власні можливості щодо відстоювання національних інтересів як ключового суб’єкта багатопольярних міжнародних відносин. Реалізація згаданого завдання передбачає активну участь Росії у розвитку багатопольярного світоустрою [17].

Інтенсивний економічний розвиток та зміцнення військової могутності протягом періоду реформ, розпочатих Ден Сяопіном, створили підґрунтя для реалізації **КНР** власного підходу до захисту національних інтересів.

Геополітичні принципи зовнішньої політики Китаю сформувалися упродовж історичного розвитку китайської держави та включили традиційний китаєцентризм, який визначає ставлення китайців до іноземних держав. Китайська еліта вважає “суміжні країни та іноземців варварами, яким імперія несе світ культури, а небесний мандат імператора призначений для просвіти людства” [18].

Згаданий принцип взаємодії із зовнішнім світом передбачає експансію китайського світогляду, здобування іноземного досвіду та одночасно попередження ерозії китайських цінностей. Російські політологи відзначають, що геополітична стратегія Китаю заснована на філософії Великого китайського порядку, який поєднує відкритість зовнішньому світу із захистом китайської культури та ідентичності від зовнішнього впливу. У цьому є подвійний вектор геополітики Китаю [19].

Такий підхід визначає основну особливість китайської геополіти-

ки, а саме незастосування дихотомії у цивілізаційній структурі світу. У геополітиці китайці сповідують трійкову систему гри: я сам, союзники (партнери), суперник. Китайці не грають за схемою: один проти одного [20].

Посідаючи друге місце після США за розвитком економіки, офіційний Пекін докладає значних зусиль для побудови прагматичних відносин з Вашингтоном, до якого ставиться одночасно як до конкурента й партнера. Щодо США Китай застосовує стратегію “поглинання чужої активності” для здобування першості через розповсюдження китайської присутності з різних боків, у тому числі з середини [21].

Застосування такого підходу у період реформ привело до значних економічних успіхів та стимулювало впевненість китайської сторони у вірності обраного підходу до розвитку міжнародних відносин. Зважаючи на це, під час ХІХ з'їзду КПК (у 2017 році) було проголошено про завершення епохи Ден Сяопіна “приховування своїх можливостей й утримання у стороні” та прийнята стратегія розвитку держави “китайська мрія”.

Стратегія визначає нові підходи Китаю до реалізації національних інтересів держави. Зовнішня політика сучасного Китаю характеризуватиметься як “сильна, але не жорстка”. Китай у найближчі десятиріччя не буде соромитися пропонувати “китайську мудрість та китайській підхід до вирішення проблем, які постали перед людством”. Саме з цієї точки слід оцінювати китайську транснаціональну ініціативу “Один пояс — один шлях”, який має об'єд-

нати держави, що мають “єдину долю”. Реалізація зазначеної ініціативи сприятиме трансформації Євразії в економічний і стратегічний регіон, спроможний суперничати з євроатлантичним регіоном [22].

Оцінюючи стратегічні наміри Китаю, російські політологи відзначають, що на відміну від Вашингтону, який хотів би бачити світ ХХІ століття однополярним (на чолі з США), но багатопольною — Азію, Пекін бачить багатопольний світ з однополярною китаєцентричною Азією [23].

Європейські країни, маючи високий рівень взаємодії між собою, створюють одну з найважливіших світових рушійних сил економічного розвитку та формування сучасної системи міжнародних відносин. Проте, незважаючи на тісний взаємозв'язок між державами, європейська геополітика залишається фрагментованою.

Основною причиною відсутності спільного геополітичного концепту для Європи слід вважати наявність значних розбіжностей між європейськими країнами у питаннях національних інтересів та способів їх реалізації. Крім того, виробленню спільного геополітичного підходу заважає тривала і сповнена конфліктами історія державотворення та збереження етнічних суперечностей, які сприяють посиленню націоналізму і популізму на європейському просторі. Наведені особливості сучасної Європи у наші дні, як ніколи, зумовлюють виникнення у європейських державах різних підходів до побудови відносин з представниками інших геополітичних регіонів.

Вихід Великобританії зі складу ЄС продемонстрував існування у Європі двох різних геополітичних теорій. Так, Великобританія залишається прихильником англосаксонської геополітичної школи. Європейський Союз же виступає як один із найвпливовіших світових геополітичних центрів, а процеси в рамках ЄС та суміжного з ним просторів визначають зовнішньополітичні стратегії як держав Союзу, так і сусідніх держав, України, зокрема [24].

Тандем Німеччина-Франція, який після “Брекзиту” залишився ядром інтеграційних процесів та зовнішньополітичних ініціатив, розглядає європейський геополітичний простір як об’єднану Європу, що підтримує взаємодію з усіма країнами Євразійського континенту. Зазначений підхід значною мірою заснований на поглядах Конрада Аденауера, прихильника об’єднаної Європи, та “континенталіста” Шарля де Голля.

Німеччина та Франція виступають головними модераторами геополітичних ініціатив щодо формування зовнішньої політики ЄС. Важливим орієнтиром для геополітичних рішень залишається концепція “європейського континенталізму”, яка була сформульована у 1960-х роках минулого століття та значною мірою відображала ідеї К. Хаусхофера, К. Шмітта.

Наміри лідерів Європейського Союзу щодо залучення до розвитку Європи всіх впливових регіональних акторів визначили сучасні особливі відносини ЄС з Росією. Так, значний економічний потенціал такого співробітництва стимулює обидві сторони до зміцнення зв’яз-

ків та розширення спектра відносин, насамперед у сфері економіки. Одночасно Росія розпочала агресію проти України, поставила під сумнів існування визнаних міжнародною спільнотою державних кордонів у Європі. Нехтування таким чутливим питанням з боку тандема Німеччини та Франції призведе до ланцюгової реакції щодо перегляду кордонів по всій Європі.

Насамперед ситуація ускладниться через геополітичні амбіції Центральноєвропейських держав, зокрема Польщі (концепція повернення до кордонів до 1772 р.), Угорщини (концепція Великої Угорщини) та Румунії (концепція Великої Румунії). Всі вони розглядають ЄС як механізм формування власних сфер впливу, а Україна тією чи іншою мірою виступає об’єктом даних геополітичних концепцій [24].

У зв’язку з цим російська агресія проти України та анексія Криму призвела до зниження актуальності концепції “європейського континенталізму”. Фактично, на сьогодні слід говорити про актуалізацію “атлантизму” як основи для співробітництва Європи та США.

Водночас країни Європейського Союзу не мають намірів відмовитися від побудови повноцінного європейського геополітичного простору. Політичні лідери Німеччини усвідомлюють його важливість для посилення позицій Німеччини на світовій арені на противагу США та Китаю. При цьому Німеччина більше покладається на двосторонню дипломатію, ніж на спільні механізми вирішення економічних та політичних проблем [24].

Висновки. На сьогодні держа-ви світу здійснюють пошук нових підходів до побудови міждержав-них відносин для заміни формату глобалізації, який був ефективним наприкінці ХХ століття. Зокрема, активні геостратегічні діючі актори активізують діяльність за межами своїх національних кордонів з метою зміни геополітичної ситуації у напрямі побудови багатопольного світоустрою.

Зусилля таких акторів зосередже-ні насамперед на збільшення своїх можливостей щодо забезпечення економічного зростання. Зокрема, вони прагнуть забезпечити собі сво-боду діяльності на міжнародній арені шляхом відмови від “незручних домовленостей” та збільшення кіль-кості партнерів або союзників з чис-ла геополітичних центрів.

Стратегічні завдання активних геостратегічних акторів на сьогодні відрізняються одне від одного, що відповідно потребує різних способів їх вирішення. Так, для США стра-тегічним завданням залишається збереження світового лідерства, що знаходить відображення у концепту-альних документах державного роз-витку. Інші активні актори намага-ються забезпечити собі свободу дій за рахунок посилення впливу на геополітичну ситуацію з метою отри-мання статусу світового центру при-йняття рішень. У такий спосіб вони можуть зміцнити свою геополітичну позицію для ведення стратегічного діалогу з США та здобування пере-ваги у відносинах між собою.

При цьому необхідно визнати, що, незважаючи на стратегічні завдання, активні актори об’єктивно змушені

застосовувати багатовекторну зов-нішню політику та використовувати підходи, які розроблені з урахуван-ням напрацьованих засновників геополітики.

Способи РФ щодо зміцнення геополітичної позиції за своїми наслід-ками можливо вважати найбільш небезпечними та неефективними. Росія, скориставшись відсутністю формальних угод, які мали б бути ухвалені при формуванні постбі-польного світоустрою, розв’язала агресію проти України та здійснила анексію Криму. У такий спосіб була порушена система державних кор-донів у Європі, що унеможливило реалізацію у повному обсязі таких геополітичних концептів як росій-ського “неоевразійзму” та європей-ського “континенталізму”. Головною причиною цього слід вважати загро-зу руйнування системи міжнародно-го права та зростання конфліктоген-ності на євразійському континенті через значну кількість спірних тери-торій у складі європейських держав та азійських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Press Conference: IMF World Economic Outlook Update. Speakers: Kristalina Georgieva, Gita Gopinath. // World Economic Forum, January 20, 2020. [Digital source]. Access mode: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2020/sessions/imf-world-economic-outlook-update> — A title is from a screen.
2. Special Address by Angela Merkel, Chancellor of the Federal Republic

- of Germany. Speakers: Angela Merkel, Klaus Schwab. // World Economic Forum, January 23, 2020. [Digital source]. — Access mode : <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2020/sessions/special-address-by-angela-merkel-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany> — A title is from a screen.
3. “Defending the West”. Speech by Federal Minister of Defence Annegret Kramp-Karrenbauer at the Munich Security Conference 15 February 2020. // Munich Security Conference 2020, February 15, 2020. [Digital source]. Access mode : <https://www.bmvg.de/resource/blob/183082/0dd7817ea0c5dd8a0fd261ba4f302da5/20200217-download-englische-rede-akk-data.pdf> — A title is from a screen.
 4. Chairman’s Interview with Emmanuel Macron. Emmanuel Macron (President, French Republic), Moderator: Wolfgang Ischinger (Chairman of the Munich Security Conference) // Munich Security Conference 2020, February 15, 2020. [Digital source]. Access mode: <https://securityconference.org/en/medialibrary/asset/chairmans-interview-20200215-1115/> — A title is from a screen.
 5. Шаповалова О. І. Системний перехід від ялтинсько-потсдамської до постбіполярної системи міжнародних відносин: незавершена деконструкція // Наук. вісн. Дипломатичної акад. України. 2013. Вип. 20(2). С. 95–103. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2013_20%282%29_14
 6. *Cohen S. B.* Geography and Politics in a Divided World. // Oxford. 1971. — P. 18.
 7. *Капков С.* Полицентризм как основное направление современной американской геополитической мысли. Политическая экспертиза: Политэксп. Санкт-Петербург. гос. ун-т. Санкт-Петербург. 2009. Т. 5, № 2. С. 254–268. Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=12798925>
 8. Henry Kissinger. Diplomacy // Simon & Schuster. 1994. P. 740–741.
 9. Zbigniew Brzezinski. The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives // Basic Books. 2016. P. 24.
 10. Zbigniew Brzezinski. The Geostrategic Triad: Living with China, Europe, and Russia. // CSIS. 2001. P. 31.
 11. Zbigniew Brzezinski. The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives // Basic Books. 2016. P. 39–41.
 12. Zbigniew Brzezinski. The Geostrategic Triad: Living with China, Europe, and Russia // CSIS. 2001. P. 42.
 13. *Збигнев Бжезинский.* Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы [Электронный ресурс]. Режим доступа : https://royallib.com/read/bgezinskiy_zbignev/eshche_odin_shans_tri_prezidenta_i_krizis_amerikanskoy_sverhdergavi.html#0
 14. National Security Strategy of the United States of America // The White House. 2017. [Digital source]. Access mode : <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> — A title is from a screen.
 15. *Бердин А. Т.* Основные направления евразийства в постсоветской России // Вест. Акад. наук РБ. 2015. Т. 20, № 4. С. 50–51. Режим доступа: <http://www.vestnikanrb.ru/files/vestnik2015-4.pdf>
 16. *Дугин А. Г.* Геополитика. // Гаудеамус. Москва, 2011. С. 471–493.
 17. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года [Электронный ресурс] // Москва. 2009. Режим до-

- ступа : <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
18. Юваль Ной Харари. Sapiens. Краткая история человечества. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://citatu.info/book/yuval-noi-harari-sapiens-kratkaya-istoriya-chelovechestva>
 19. Кугай А. И. Мускулы Дракона: современная геополитическая доктрина Китая [Электронный ресурс] // Управленческое консультирование. 2019. № 6. 36–37. Режим доступа: https://sziu.ranepa.ru/images/nauka/UK_DOI/6_19/Kugay_06_19.pdf
 20. Ивашов Л. Г. Геополитика Русской цивилизации [Электронный ресурс]. Москва: Ин-т рус. цивилизации, 2015. С. 211. Режим доступа : http://rusinst.ru/docs/books/L.G.Ivashov-Geopolitika_Russkoy_civilizacii.pdf
 21. Shin Joung Yeo. Geopolitics of search: Google versus China? // Media, Culture & Society. 2016. Vol. 38 (4) 2016. [Digital source]. Access mode: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0163443716643014>
 22. Полный текст доклада, с которым выступил Си Цзиньпин на 19-м съезде КПК [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://russian.news.cn/2017-11/03/c_136726299.htm.
 23. Ивашов Л. Г. Геополитика Русской цивилизации [Электронный ресурс] // Ин-т рус. цивилизации. 2015. С. 209. Режим доступа : http://rusinst.ru/docs/books/L.G.Ivashov-Geopolitika_Russkoy_civilizacii.pdf
 24. Андрущенко С. В. Особливості сучасного європейського геополітичного простору [Електронний ресурс] // Міжнар. відносини. Серія: Політичні науки. 2014, № 3. Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2230
 25. Гурковський В., Бажора О. Стратегічні комунікації як інструмент побудови сучасної архітектури міжнародних відносин // Наук.-публ. вид. “STRATCOM” Навч.-наук. центру стратег. комунікацій у сфері нац. безпеки та оборони. 2020. № 1. С. 15–27.
 26. Гурковский В., Дмитрук С. Аналіз можливостей сектору безпеки і оборони щодо забезпечення національної безпеки України Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal 04 (24). Режим доступу: <https://sp-sciences.io.ua>
 27. Гурковский В., Дмитрук С. Аналіз стратегування безпекового середовища як пріоритетне завдання державного управління у сфері воєнної безпеки / Європейський вимір реформування публічного в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (22 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. О. І. Пархоменко-Кучевіл. Київ: МАУП, 2019. 97 с.

REFERENCES

1. Georgieva, K., Gopinath, G. (2020, January 20). Press Conference: IMF World Economic Outlook Update. www.weforum.org. Retrieved from <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2020/sessions/imf-world-economic-outlook-update> [in English].
2. Merkel, A., Schwab, K. (2020, January 23). Special Address by Angela Merkel, Chancellor of the Federal Republic of Germany. Speakers. www.weforum.org. Retrieved from <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2020/sessions/special-address-by-angela-merkel-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany> [in English].
3. Kramp-Karrenbauer, A. (2020, February 15). “Defending the West”. Speech by Federal Minister of Defence An-

- negret Kramp-Karrenbauer at the Munich Security Conference. www.bmvg.de. Retrieved from <https://www.bmvg.de/resource/blob/183082/0dd7817ea0c5dd8a0fd261ba4f302da5/20200217-download-englische-rede-akk-data.pdf> [in English].
4. *Macron, E., Ischinger, W.* (2020, February 15). Chairman's Interview with Emmanuel Macron. Munich Security Conference, 2020. securityconference.org. Retrieved from <https://securityconference.org/en/medialibrary/asset/chairmans-interview-20200215-1115/> [in English].
 5. *Shapovalova, O. I.* (2013). Systemnyi perekhid vid yaltynsko-potsdamskoi do postbipoliarnoisystemymizhnarodnykh vidnosyn: nezavershena dekonstruktsiia [Systemic transition from the Yalta-Potsdam to the post-bipolar system of international relations: incomplete deconstruction]. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy – Annual Journal of the Diplomatic Academy of Ukraine*, 20(2), 95-103. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2013_20%282%29__14 [in Ukrainian].
 6. *Cohen, S. B.* (1971). *Geography and Politics in a Divided World*. Oxford [in English].
 7. *Kapkov, S.* (2009). Politsentrizm kak osnovnoe napravlenie sovremennoy amerikanskoj geopoliticheskoy mysli [Polycentrism as the mainstream of modern American geopolitical thought]. *Politicheskaya Ekspertiza: POLITEX*, 5(2), 254-268. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=12798925> [in Russian].
 8. *Kissinger, H.* (1994). *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster [in English].
 9. *Brzezinski, Z.* (2016). *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books [in English].
 10. *Brzezinski, Z.* (2001). *The Geostategic Triad: Living with China, Europe, and Russia*. Washington: CSIS [in English].
 11. *Brzezinski, Z.* (2016). *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books [in English].
 12. *Brzezinski, Z.* (2001). *The Geostategic Triad: Living with China, Europe, and Russia*. Washington: CSIS [in English].
 13. *Brzezinski, Z.* (n.d.). Eshche odin shans. Tri prezidenta i krizis amerikanskoj sverkhderzhavy [One more chance. Three presidents and the crisis of the American superpower]. Retrieved from https://royallib.com/read/bgezinskiy_zbignevev/eshche_odin_shans_tri_prezidenta_i_krizis_amerikanskoj_sverhdergavi.html#0 [in Russian].
 14. *National Security Strategy of the United States of America.* (2017). The White House. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> [in English].
 15. *Berdin, A. T.* (2015). Osnovnye napravleniya evraziystva v postsovetskoy Rossii [The main directions of Eurasianism in post-Soviet Russia]. *Vestnik Akademii Nauk RB – The Herald of the ASRB*, 20(4), 50-51. Retrieved from <http://www.vestnikanrb.ru/files/vestnik2015-4.pdf> [in Russian].
 16. *Dugin, A. G.* (2011). *Geopolitika* [Geopolitics]. *Gaudeamus – Gaudeamus*. (pp. 471-493). Moscow [in Russian].
 17. *Strategiya natsionalnoy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii do 2020 goda* [National Security Strategy of the Russian Federation until 2020]. (2009). Moscow. Retrieved from <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html> [in Russian].
 18. *Harari, Y. N.* (n.d.). *Sapiens. Kratkaya istoriya chelovechestva* [Sapi-

- ens: A Brief History of Humankind]. Retrieved from <https://citaty.info/book/yuval-noi-harari-sapiens-krat-kaya-istoriya-chelovechestva> [in Russian].
19. *Kugay, A. I.* (2019). Muskuly Drakona: sovremennaya geopoliticheskaya doktrina Kitaya [Muscles of the Dragon: China's modern geopolitical doctrine]. *Upravlencheskoe konsultirovanie – Management Consulting*, 6, 36-37. Retrieved from https://sziu.ranepa.ru/images/nauka/UK_DOI/6_19/Kugay_06_19.pdf [in Russian].
 20. *Ivashov, L. G.* (2015). Geopolitika Russkoy tsivilizatsii [Geopolitics of Russian civilization]. Moscow: Institut russkoy tsivilizatsii. Retrieved from http://rusinst.ru/docs/books/L.G.Ivashov-Geopolitika_Russkoy_civilizacii.pdf [in Russian].
 21. *Yeo, S. J.* (2016). Geopolitics of search: Google versus China? *Media, Culture & Society*, 38(4). Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0163443716643014> [in English].
 22. Polnyy tekst doklada, s kotorym vystupil Xi Tszin'pin na 19-m sezde KPK [The full text of the report made by Xi Jinping at the 19th CCP Congress]. (2017). *russian.news.cn*. Retrieved from http://russian.news.cn/2017-11/03/c_136726299.htm [in Russian].
 23. *Ivashov, L. G.* (2015). Geopolitika Russkoy tsivilizatsii [Geopolitics of Russian civilization]. Moscow: Institut russkoy tsivilizatsii. [rusinst.ru](http://rusinst.ru/docs/books/L.G.Ivashov-Geopolitika_Russkoy_civilizacii.pdf). Retrieved from http://rusinst.ru/docs/books/L.G.Ivashov-Geopolitika_Russkoy_civilizacii.pdf [in Russian].
 24. *Andrushchenko, C. V.* (2014). Osoblyvosti suchasnoho yevropeiskoho heopolitychnoho prostoru [Features of modern European geopolitical space]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriya "Politychni nauky" – International Relations. Series "Political Science"*, 3. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2230 [in Ukrainian].
 25. *Hurkovskiyi, V., Bazhora, O.* (2020). Stratehichni komunikatsii yak instrument pobudovy suchasnoi arkhitektury mizhnarodnykh vidnosyn [Strategic communications as a tool for building a modern architecture of international relations]. *STRATCOM*, 1, 15-27 [in Ukrainian].
 26. *Gurkovskiyi, V., Dmitruk, S.* (2019). Analiz mozhlyvostei sektoru bezpeky i oborony shchodo zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy Social and Human Sciences [Analysis of Possibilities of the Security and Defense Sector for the Provision of the National Security of Ukraine]. *Polish-Ukrainian scientific journal*, 04(24). Retrieved from https://sp-sciences.io.ua/s2664201/gurkovskiyi_volodymyr_dmitruk_sergiy_2019_.analysis_of_possibilities_of_the_security_and_defense_sector_for_the_provision_of_the_national_security_of_ukraine_social_and_human_sciences_polish-ukrainian_scientific_journal_04_24 [in Ukrainian].
 27. *Gurkovskiyi, V., Dmitruk, S.* (2019). Analiz stratehuvannia bezpekovooho seredovyscha yak priorytetne zavdannia derzhavnogo upravlinnia u sferi voiennoi bezpeky [Analysis of the strategy of the security environment as a priority task of public administration in the field of military security]. O. I. Parkhomenko-Kutsevil (Eds.). *Yevropeiskiyi vymir reformuvannia publichnoho v Ukraini – European dimension of public reform in Ukraine: Proceedings of the International scientific-practical conference.* (p. 97). Kyiv: MAUP [in Ukrainian].